

Máme pred sebou ešte jednu kapitolu, ktorá sa priamo odvodzuje z revolučného slova, ale nepatrí bezprostredne do dejín literatúry. Ide o vývoj politického rečníckeho prejavu, hovorenej revolučnej rétoriky.

Podľa Chateaubrianda bolo politické rečníctvo „ovocím revolúcie, síce bez kultúrnej záťaže, predsa spontánne prijaté“. Tento nový paraliterárny útvar sa však nedá klasifikovať len a jedine literárnymi kritériami: vtedy nám vysychá a mizne pred očami. Ale ak ho umiestime do klubov, na ulicu, do Konventu, ožije a rozozvučí sa všetkými hlasmi revolučného slova.

Neboli to nejaké zvlášť originálne obsahy, čo v ústach väčších či menších, ba aj celkom malých tribúnov rozhodli o veľkosti politického rečníctva. Z obsahového hľadiska ide predsa o zmes filozofických a právnických myšlienok prevzatých z Montesquieua, Rousseaua a z rímskych vzorov. V prejavoch sa na nich nadväzuje, hoci často nepresne, nedbá sa príliš na fakty. Aj jazyk je len taký ledajaký: je v ňom množstvo neologizmov, ktoré vymizli s pádom revolúcie. Nad všetkým dominuje rétorika podľa antického vzoru, vštepená v školách starého režimu. Ba ani rečníci neboli vždy mimoriadni.

Vďaka čomu teda rečníctvo revolúcie tak hlboko fascinovalo, vyvolávalo nadšenie na jednej a nenávisť na druhej strane?

Predovšetkým vďaka nebyvalému zintenzívneniu vášní, schopnosti okamžite ventilovať horúcu problematiku dňa, ešte než vychladla a upadla do zabudnutia. Keď vezmeme do úvahy prevládajúci sklon používať metafory a pateticko-dramatický štýl, musíme uznať, že sa tieto vystúpenia stávali – v rámci teatralizácie celého politického života – jedným z najzaujímavejších politických predstavení svojich čias. Ozajstnou politickou psychodramou.

Najlepším rečníkom prvého obdobia revolúcie bol nepochybne Mirabeau. Až do svojej smrti vynikal nad všetkými v Národnom zhromaždení. Mohutný hlas, obrovská zavalitá postava, fascinujúca škaredosť podporovali jeho nevšedný dar rečniť na verejnosti. Mirabeauove prejavy na tému veta z 1. septembra 1789, o štvrtinových kontribúciách a proti porazenectvu z 24. septembra 1789, jeho odpoveď osočovateľom z 22. mája 1790 zaslúžene vošli do dejín rečníctva. Dokonale ovládal dav, ktorý podľa svojej vôle buď podnecoval do boja, alebo jeho zápal tlmil. Kronikári zaznamenali, že hutné vety sprevádzali široké a prudké gestá. Vedel prekvapiť a prekvapoval rád: hravo prechádzal od pokojného výkladu do búrlivej slovnej kanonády. Na rozdiel od mnohých svojich kolegov nenechával sa uniesť rečníckym zápalom ani demagógiou. Jeho prejavy nemali len dokonalú stavbu, opierali sa aj o solídnu znalosť faktov. Hoci by ho bol ďalší vývoj revolúcie určite odsunul z verejného života, predsa jeho smrť roku 1791 znamenala pre francúzske štátnické myslenie veľkú stratu. A nepochybne veľa stratil parlamentárny život.

Ďalším veľkým rečníkom revolúcie bol girondista Vergniaud, popravený za vlády teroru. Ak ho chceme porovnávať s Mirabeauom, musíme predovšetkým konštatovať, že jeho prejav bol starostlivejšie pripravený, elegantnejší, ale aj povrchnejší. Vergniaudova reč bola vždy pekne a efektne zostavená, avšak nonšalantná k faktom i k verejnosti. Nemal horšie vzdelanie ako Mirabeau, svoje vedomosti však využíval nepresne a povrchne. Nad všetkými jeho vystúpeniami sa vznášal duch klasickej rétoriky, presycujúci každé slovo. Ale nie v tom spočívala jeho sila: tá bola predovšetkým v temperamente, čo ho pri rečení rozhŕňovalo a pôsobil na poslucháčov mimoriadnym psychologickým vplyvom. Môžeme predpokladať, že poslucháči často ani nevedeli, o čom hovorí, nechávali sa však unášať nádherným prednesom. K jeho najkrajším prejavom patrí reč prednesená 31. decembra 1792 v čase procesu s kráľom, keď podporoval svoj návrh obrátiť sa s výzvou k národu. Druhé vystúpenie, ktoré vošlo do dejín, bola polemika s Robespierrom z 31. mája 1793, teda tesne pred jeho politickou porážkou a smrťou. Téma: My, umiernení.